

УДК 159.942:351.74

DOI 10.32755/sjeducation.2022.02.065

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Діденко Олексій В'ячеславович, підполковник внутрішньої служби
викладач кафедри правової та спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби»
(51901, Україна, м. Кам'янське, вул. Колеусівська, 39,
e-mail: kuzunchik@email.ua)
ORCID: 0000-0003-2826-8749

У статті розглянуто основні проблеми психолого-педагогічної діяльності пенітенціарних установ під час воєнного стану. Із введенням воєнного стану у країні тема вивчення психологічних станів працівників органів виконання покарань набула актуальності та представила інтерес для цього дослідження.

Мета статті – розкрити основні проблеми психоемоційного стану співробітників пенітенціарної служби, дослідити основні чинники впливу на їх психологічну стабільність та наслідки під час виконання службових обов'язків в умовах воєнного стану.

Результати. Описано норми професійної етики, які вимагають від службовців органів виконання покарань. Проаналізовано основні проблеми порушення психоемоційного стану працівників, які виникають у нетипових умовах, а саме воєнного стану. У статті досліджено та розкрито основні чинники, а саме: психологічна адаптація, неготовність до виконання професійних обов'язків під впливом стрес-факторів, виникнення негативних психоемоційних станів, втрата психоемоційного балансу та стійкості в екстремальних умовах та їх вплив на роботу працівників із засудженими особами.

Висновки. За результатами дослідження було виявлено наслідки неподолання негативних психоемоційних факторів та їхній вплив на подальшу ефективність педагогічної діяльності працівників пенітенціарної служби. Було охарактеризовано такі негативні наслідки, як емоційне вигорання, професійна деформація та посттравматичне зростання. Ця проблематика має бути досліджена та опрацьована в подальших дослідженнях, адже умови сьогодення нашої держави роблять її надзвичайно актуальною. Проблеми психологічних станів працівників під час воєнного стану та їхній вплив на ефективність педагогічної діяльності співробітників заслуговує на більш широкий розгляд як у теоретичному, так і в практичному плані.

Ключові слова: стрес, психоемоційний стан, пенітенціарна служба, психолого-педагогічна діяльність, засуджений.

PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF BODIES FOR THE EXECUTION OF PUNISHMENTS DURING THE MARTIAL LAW

Didenko Oleksii, lieutenant colonel of the internal service,
lecturer of the Department of Legal and Special Training,
*Territorially Separate Branch "Kamianske Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service"*

(39 Koleusivska Street, Kamianske, 51909, Ukraine,

email: kuzunchik@email.ua)

ORCID 0000-0003-2826-8749

In this article the main problems of psychological and pedagogical activity of penitentiary institutions during the martial law are considered. With the introduction of martial law in the country, the topic of studying the psychological state of law enforcement officers became relevant and became interesting for this study.

The purpose of the article. *The aim is to reveal the main problems of psycho-emotional state faced by employees and to investigate the main factors influencing psychological stability and the consequences of not overcoming them in the performance of official duties of penitentiary personnel.*

The results. *The norms of professional ethics that require employees of penitentiary institutions are described. The main problems of violation of the psycho-emotional state of employees that occur in atypical conditions, namely martial law, are analyzed. The article examines and reveals the main factors such as psychological adaptation, unwillingness to perform professional duties under the influence of stressors, negative psycho-emotional states, loss of psycho-emotional balance and resilience in extreme conditions and their impact on personnel work with convicts.*

Conclusions. *The results of the study revealed the consequences of overcoming negative psycho-emotional factors and their impact on the further effectiveness of pedagogical activities of penitentiary personnel. Negative effects such as emotional burnout, occupational deformity and post-traumatic growth have been reported. This issue should be researched and studied in further research, because the current conditions of our state make it extremely relevant. Problems of psychological states of employees during martial law and their impact on the effectiveness of pedagogical activities of employees deserve wider consideration both in theoretical and practical terms.*

Key words: *stress, psycho-emotional state, penitentiary service, psychological and pedagogical activity, convict.*

Постановка проблеми. У ході виконання професійної діяльності на людину впливає низка зовнішніх і внутрішніх факторів. Під час воєнного стану у країні ці фактори загострюються та сильніше впливають на психологічний стан людини. Знання та робота над цими факторами надає можливості функціонування

того чи іншого органа, а саме працівників цих органів виконувати свою діяльність на необхідному ефективному рівні. Крім того, що пенітенціарна служба має доволі специфічні вимоги до свого функціонування, а саме працівники мають бути не лише добре фізично підготовлені, а і мати підготовку на рівні морального, духовного виховання злочинців. Під час воєнного стану до пенітенціарного персоналу висувають більше вимог у професійному напрямку підготовки до роботи. Це впливає на їхній психологічний стан та може призвести до проблем виконання професійних обов'язків на необхідному рівні ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою написання статті стали праці відомих вітчизняних учених, таких як: І. М. Охріменко [9, с. 126–130], М. І. Блажівський [2, с. 357–366], С. В. Зливко [3, с. 175–178], В. М. Синьов [10, с. 19–23] та ін.

Мета статті – розкрити головні проблеми психоемоційного стану співробітників пенітенціарної служби, дослідити основні чинники впливу на їх психологічну стабільність та наслідки під час виконання службових обов'язків в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Діяльність працівників органів пенітенціарної служби є невід'ємною складовою правової системи країни, адже саме цей орган займається такими важливими завданнями, як виховання осіб, узятих під варту, та засуджених, формування системи наглядових, профілактичних, соціальних та виховних заходів для злочинців. Головною метою є виправлення засуджених та запобігання повторних злочинів [4, с. 29].

Існують певні норми професійної етики, які вимагають від службовців органів виконання покарань, а саме:

- готовність до співпраці та гідне, доброзичливе, уважне ставлення і поводження із засудженими;
- коректна поведінка з особами, узятими під варту;
- постійний контроль власної поведінки та емоцій;
- уміння розділяти особисті почуття від професійних обов'язків і не дозволяти почуттям впливати на холодний розсуд під час виховної роботи із засудженими.

Проблеми психолого-педагогічної діяльності персоналу органів виконання покарань у своїх наукових працях розкривали

багато науковців. Так, у своєму дослідженні М. І. Блажівський описує діяльність персоналу установ виконання покарань як екстремальну [2, с. 359]. Зокрема, І. М. Охріменко вивчає психологічну підготовку працівників [9, с. 126]. Кушнірова Т. В. у дослідженні розглядає заходи профілактики негативних психічних станів і суїцидальної поведінки персоналу органів виконання покарань та правоохоронних органів [6, с. 60]. А науковець О. М. Мірошніченко в науковій роботі наголошує на важливості психологічного забезпечення професійної діяльності персоналу з урахуванням сімейних відносин [8, с. 153]. Зазначені дослідники вивчали психолого-педагогічні проблеми крізь призму певних обставин, але сьогодення вимагає розглянути більш глибоко аспекти психолого-педагогічної діяльності працівників пенітенціарних установ в умовах воєнного стану, що існують у країні.

Війна – це глобальне протистояння, насильство та великий удар не лише по фізичному, а і по психічно-емоційному стану людини. Не існує жодної людини, яка б змогла впоратися із такими емоційно важкими обставинами без шкоди для психологічного стану та морального духу.

Попри те, що працівники органів виконання покарань мають дуже добру фізичну та психологічну підготовку, адже їм необхідно завжди залишатися в емоційно та психологічно стабільному стані для ефективного виконання виховної роботи із особами, узятими під варту, та засудженими, вони залишаються людьми, психіка яких може бути не готовою до умов воєнного часу. Розглянемо проблеми, з якими можуть зіштовхнутися працівники органів виконання покарань під час воєнного стану:

- психологічна адаптація до умов;
- виникнення негативних психоемоційних станів;
- неготовність виконання професійних обов'язків під впливом стрес-факторів службово-бойової обстановки;
- професійна деформація;
- втрата психоемоційного балансу та стійкості в екстремальних умовах;
- емоційне вигорання;
- посттравматичне зростання після виконання службових обов'язків у нетипових умовах.

Підвищена загроза здоров'ю та життю, а також життю твоїх близьких під час воєнного стану у країні викликають значний стрес у працівників. Крім того, співробітники органів виконання покарань повинні приймати правильні та зважені рішення і нести відповідальність за ці рішення. У такому режимі питання вольового компонента, подолання стресу та психологічної готовності співробітників стає під загрозу. А психологічно неадаптовані до таких екстремальних умов працівники мають великі шанси на втрату своєї працездатності, що здебільшого призводить до необґрунтованості ухвалення рішень, втрати самоконтролю, дисциплінованості, неорганізованості та некомпетентності психолого-педагогічної роботи із засудженими особами. Основним завданням співробітників органів виконання покарань є ресоціалізація засуджених, у тому числі їх моральне перевиховання за рахунок запровадження заходів виховного, соціально-психологічного та іншого спрямування, які сприяють зміні мислення засуджених в умовах несвободи.

Психологічно неадаптований та непідготовлений працівник втрачає свою здібність чітко та справедливо виконувати свої професійні обов'язки, забезпечувати безпечне морально-психічне й стабільне перебування ув'язнених до завершення відбування покарання за скоєний злочин. Необхідно зазначити, що адаптаційний період і прилаштування до нових умов праці в режимі воєнного стану працівниками органів виконання покарань відіграє неабияку роль у подальшій ефективності виконання службових обов'язків. Підтримка співробітників та тренування їх рівня адаптованості до бойових умов є дуже важливими для подальшого забезпечення їхнього стабільного морально-психічного стану та ефективності виконання психолого-педагогічної діяльності.

Психофізіологічна адаптація працівників органів виконання покарань – це дуже складний та важливий процес. Співробітники мають пристосовуватися до нових фізіологічних та психологічних навантажень під час воєнного стану. Адже війна є непередбачуваною, і працівники мають бути кожної хвилини готовими до виконання завдань, з якими вони попередньо майже не стикалися у професійній діяльності. Організм працівників має пройти процес звикання до нових умов – до психологічних та фізичних на-

вантажень, ритму праці тощо. Підкреслимо значущість та необхідність психологічного консультування, підтримки щодо саморегуляції емоційних станів та зняття стану тривоги, формування позитивного мислення подолання труднощів у режимі непередбачуваності, обумовленого воєнним станом [1, с. 24–36].

Професійна адаптація персоналу має відповідно властивості пристосування вже набутого досвіду професійної діяльності до нових умов, часто незвичних та неочікуваних для людини. Уміння швидко адаптуватися до незвичної для себе ситуації, а особливо стресової та морально гнітючої, такої як війна, здатен не кожен співробітник. Це вміння необхідно періодично оновлювати, тренувати та готувати організм подолання стресу й роботи в нових непередбачуваних умовах. Це пов'язано з тим, що співробітник органів виконання покарань має швидко впоратися із подоланням власного стресу та взяти під контроль свої почуття й емоції, вміння швидко переключити свою увагу на педагогічний аспект службових обов'язків, які є найважливішими в роботі із засудженими та особами, узятими під варту.

Неготовність до виконання професійних обов'язків під впливом стрес-факторів службово-бойової обстановки є поширеною проблемою. Стрес – це особливий психічний стан людини, який пов'язаний із зародженням та виявом емоцій. Це реакція не тільки на фізичні характеристики ситуації, а і на психічну кореляцію між людиною та навколишнім середовищем. Співробітники таких структур як органи виконання покарань мають завжди бути наготові виконувати професійні обов'язки за будь-яких умов, незважаючи на певні чинники та фактори навколишнього середовища, що їх оточують. Передбачено, що їхній психічний стан має бути збалансованим, адже обираючи таку професію працівники цієї сфери розуміють, на що вони йдуть, а також, що їхні емоції та почуття повинні бути поза межами їхнього боргу перед урядом та професіоналізмом. Проте людина є живою істотою, мозок якої реагує негативно на стрес, спричиняючи негативний вплив на психологічний стан.

Чимало науковців вивчали поняття психічного стану людини. Зокрема, дослідник Н. В. Левітов вважав, що психічний стан є цілісним поняттям [7, с. 356]. Робота в таких установах як ор-

гани виконання покарань вимагає саморегуляцію психічних станів. Зміна психічного стану під впливом негативних факторів, а саме стресу, впливає на його професійну діяльність, накладаючи негативний відбиток на ефективність здійснення педагогічних обов'язків під час виконання своєї роботи. Під час воєнних дій у країні працівники перебувають у стані тривожності, що може призводити до більш серйозних станів, наприклад, агресія, роздратування, гнів, відчай, апатія, втрата концентрації уваги, необґрунтованість дій під час виконання службових обов'язків тощо.

Стрес, нестабільність психологічного стану під час війни у країні не просто негативно впливають на ефективність виконання професійних обов'язків персоналу органів пенітенціарної служби, а також можуть призвести до емоційного вигорання та професійної деформації. Крім того, у службовців може з'явитися посттравматичне зростання після виконання службових обов'язків у нетипових умовах. Як наслідок, вищезазначені фактори приводять до професійної непридатності. Через перевантаження психіки людини, синдром вигорання після тривалого стресу у працівників відбувається повне виснаження внутрішніх ресурсів. Під час отримання травматичного досвіду в людини відбувається трансформація особистості [12].

Після пережитого стресу у співробітників найчастіше відбувається позитивна динаміка, з'являється переосмислення подій, які відбулися. Психічне оновлення після пережитого стресу та порушення психічного стану через воєнні дії у країні є невід'ємною частиною психоемоційної перебудови особистості. Під час або після такого страшного лиха, як війна, у людей відбувається переосмислення старих устоїв життя та налаштування на нові моральні принципи, погляди на життя та професійну діяльність.

Так, співробітники органів виконання покарань не є винятком. Адже йде переосмислення власних професійних навичок та ставлення до виконання службових обов'язків. Оскільки їм доводиться працювати із ув'язненими та особами, узятими під варту, виконуючи виховно-педагогічні функції, вони переосмислюють своє ставлення до цих осіб, починають більш глибоко їх розуміти, тим самим виховуючи в них людей, які вийдуть після ув'язнення зовсім іншими. Більше того, спостерігаються особи-

стісні зміни, посилюються сили, бойовий дух та психологічна стійкість [5, с. 205–207]. У свою чергу, виникає важливість профілактики психологічних станів співробітників органів виконання покарань. Працівники мають проходити психологічну підготовку до дій у екстремальних ситуаціях, отримувати психологічний супровід під час психологічної адаптації, відвідувати тренінги, спрямовані на зростання ефективності працездатності та виконання професіональних обов'язків у нетипових умовах [11, с. 219–226].

Персонал установ виконання покарань повинен постійно мати психологічний супровід, який допоможе бути емоційно та психологічно готовими до екстремальних ситуацій і мати стійкість до впливу стрес-факторів. [1, с. 24–36]. Крім тренінгів, спрямованих на надання порад щодо поведінки на роботі, працівники мають проходити спеціальну підготовку, працювати під час воєнного стану без завдання шкоди своєму психічному та професіональному стану. Також є необхідність у індивідуальному консультуванні спеціалістами, які допомагатимуть виправити помилки поведінки під час педагогічно-виховної роботи із засудженими, попередити можливі стреси та панічні атаки, порушення емоційного стану і справедливого ставлення до виконання службових обов'язків.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження щодо проблем здійснення психолого-педагогічної діяльності працівниками органів виконання покарань, із врахуванням впливу воєнного стану в країні, можна зробити такі висновки: 1) професійна діяльність співробітників органів виконання покарань здійснюється у середовищі, яке відрізняється від інших структур, а його специфіка викликає високий рівень емоційного навантаження; 2) працівники, виконуючи виховну, психолого-педагогічну функції, мають постійно зберігати холодний розсуд, не дозволяти емоціям і почуттям впливати на обґрунтованість рішень, які вони мають приймати під час виконання психолого-педагогічної діяльності, та на ефективність виконання службових обов'язків у цілому; 3) умови воєнного стану можуть сприяти виникненню стресів, порушення психоемоційного стану, послаблення психологічної стійкості, наслідком чого може

бути втрата психоемоційного балансу та стійкості; 4) працівники можуть бути не готовими до виконання професійних обов'язків під впливом стрес-факторів службово-бойової обстановки; 5) сумарний вплив вищевказаних факторів і наслідків може призвести до емоційного вигорання, професійної деформації та зростання посттравматичного стану співробітників, що, безумовно, буде мати вплив на ефективність виконань службових обов'язків.

Подальші дослідження будуть спрямовані на формування заходів цілеспрямованої психологічної допомоги щодо запобігання негативних психоемоційних станів в умовах воєнного стану та своєчасного надання психологічної допомоги працівникам органів виконання покарань з метою підвищення рівня готовності подолання негативних факторів впливу на психоемоційний стан, а також якісного виконання функцій, що належать до психолого-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бараннік В. А. Сутність та завдання психологічного супроводу на стадії психологічної адаптації військовослужбовців за контрактом. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Харків, 2015. Вип. 3. Ч. 1. С. 24–36.
2. Блажівський М. І. Психологічні особливості професійної діяльності персоналу установи виконання покарань. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. Львів, 2012. Вип. 2 (1). С. 357–366.
3. Зливко С. В. Основні завдання і функції Державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. Чернігів, 2018. № 1 (3). С. 175–178.
4. Казак Р. А., Рідкобород Ю. В., Мелаш А. С. Зародження пенітенціарної системи в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Харків : Право, 2021. № 10. С. 28–31.
5. Кудар К. В. Посттравматичне зростання у поліцейських та військовослужбовців після виконання службових обов'язків у нетипових умовах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2020. С. 205–207.
6. Кушнірова Т. В. Професійно-психологічна підготовка працівників ДКВС щодо нейтралізації негативних психічних станів та профілактики суїцидальної поведінки. Київ : Леся, 2014. 60 с.

7. Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Папуча М. В. Загальна психологія / за ред. С. Д. Максименка. Вінниця : Нова книга, 2004. 356 с.

8. Мірошниченко О. М. Психологічне забезпечення професійної діяльності пенітенціарного персоналу в сфері сімейних відносин. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 151–155.

9. Охріменко І. М. Проблематика психологічного забезпечення професійної діяльності працівників державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і безпека*. Харків, 2018. № 4. С. 126–130.

10. Синьов В. М. Внесок наукової школи академіка В. М. Синьова в розвиток загальної та спеціальної психолого-педагогічної науки. *Біобібліографічний покажчик до 70-річчя від дня народження*. Київ, 2010. С. 19–23.

11. Чичуга М. М. Профілактика деструктивних психічних станів працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань засобами тренінгу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України = Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*. Київ, 2017. № 1. С. 219–226.

12. Collier L. Growth after trauma. *Monitor on Psychology*. 2016. Vol. 47. No. 10. URL: <https://www.apa.org/monitor/2016/11/growth-trauma> (дата звернення: 20.08.2022).

References

1. Barannik, V. A. (2015), „The essence and tasks of psychological support at the stage of psychological adaptation of contract servicemen”, *Problems of extreme and crisis psychology*, Kharkiv, Issue 3, Part 1, pp. 24–36.

2. Blazhivskiy, M. I. (2012), „Psychological features of the professional activity of the personnel of the penitentiary institution”, *Scientific bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. psychological series*, Lviv, Issue 2 (1), pp. 357–366.

3. Zlyvko, S. V. (2018), „The main tasks and functions of the state criminal enforcement service of Ukraine”, *Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow*, Chernihiv, Issue 1, pp. 175–178.

4. Kazak, R. A., Ridkobod, Yu. V., Melash, A. S. (2021), „The birth of the penitentiary system in Ukraine”, *Legal scientific electronic journal*, Pravo, Kharkiv, Issue 10, pp. 28–31.

5. Kudar, K. V. (2020), „Post-traumatic growth in police and military personnel after duty in atypical conditions”, *Psychological and pedagogical*

problems of professional education and patriotic education of the personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv, pp. 205–207.

6. Kushnirova, T. V. (2014), *Professional and psychological training of the State Criminal and Executive Service personnel regarding neutralization of negative mental states and prevention of suicidal behavior*, Lesia, Kyiv.

7. Maksymenko, S. D., Zaichuk, V. O., Klymenko, V. V., Papucha, M. V., Solovienko, V. O. (2004), *General Psychology*, Nova Knyha, Vinnytsia.

8. Miroschnychenko, O. M. (2017), „Psychological support of the professional activities of penitentiary staff in the field of family relations”, *Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic education of the personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine* : materials of the scientific and practical conference (Kharkiv, 7 April 2017), Kharkiv National University of Internal Affairs Affairs, Kharkiv, pp. 151–155.

9. Okhrimenko, I. M. (2018), „Problems of psychological support of the professional activity of employees of the state criminal and executive service of Ukraine”, *Law and security*, Kharkiv, Issue 4, pp. 126–130.

10. Syniov, V. M. (2010), „Contribution of academician V. M. Syniov’s scientific school to the development of general and special psychological and pedagogical science”, *Biobibliographic index To the 70th anniversary of the birthday*, Kyiv, pp. 19–23.

11. Chychuha, M. M. (2017), „Prevention of destructive mental states of employees of the social-psychological service of penal institutions by means of training”, *Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*, Kyiv, Issue 1, pp. 219–226.

12. Collier, L. (2016), „Growth after trauma”, *Monitor on Psychology*, Vol. 47, Issue 10, available at: <https://www.apa.org/monitor/2016/11/growth-trauma> (accessed at 20.08.2022).